

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA QOBILIYAT VA IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

Oltiboyeva Mehribonu Bahrom qizi

E-mail: oltiboyevamehribonuphd@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda maktabgacha yoshdagi bolalarning qobiliyat va ijodkorlikni rivojlantirish borasida tarixan hamda bugungi kunda qilingan ilmiy ishlar va izlanishlar haqida fikr yuritilgan. Bundan tashqari maktabgacha ta'lim muassalarida bolalarning ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilishlari va rivojlantirishlari uchun zarur metodlar bilan birgalikda qilinishi kerak bo'lgan ishlar xususida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, bolalar, qobiliyat, ijodiy faoliyat, vizual faoliyat, ijodiy tasavvur, tasviriy faoliyat.

Imkoniyatlar kontsepsiyasining ta'rifi Inson qobiliyatlari ijtimoiy rivojlanishning samarasidir. Ularning shakllanishi ijtimoiy-tarixiy rivojlanish jarayonida insoniyat tomonidan ishlab chiqilgan ayrim faoliyat turlarini o'zlashtirishga bog'liq.

Har bir qobiliyat psixikaning umumiy xususiyatlariga qarab, murakkab tuzilishga ega bo'lib, ular yetakchi, qo'llab-quvvatlovchi qismlarga bo'linadi.

Vizual qobiliyatlar tuzilmasida uning qo'llab-quvvatlovchi xususiyatlari yuqori hissiyotga asoslangan sezgirlikdir, in'ikoslarning to'liqligini ta'minlaydi, qobiliyatni ustun va tezroq o'rganishga yordam beradigan maxsus mahorat.

Vizual faoliyatni ta'minlovchi va ushbu faoliyatning fonini tashkil etuvchi xususiyat ma'lum bir hissiy ruhiy holatdir. Vizual faoliyat qobiliyati har birida rivojlanishi mumkin. Ammo, bu faoliyatga yaxshi konjenital moyillikka ega bo'lgan shaxs, san'at sohasidagi ijodiy ish bilan shug'ullanishi mumkin bo'lgan darajada rivojlanish qobiliyati, ammo kamroq qulayliklarga ega bo'lgan shaxslar faqatgina ob'ektlarning savodli, grafik jihatdan to'g'ri qiyofasi darajasiga ega bo'lish qobiliyatini rivojlanishi mumkin.

Vizual qobiliyatlarni rivojlantirish uchun muhim bo'lgan anatomik va fiziologik xususiyatlarni ko'rib chiqing. Har qanday sohada qobiliyatlarni rivojlantirishda yuqori darajadagi asabiy faoliyatga katta ahamiyat beriladi. IP Pavlov insonning yuqori darajadagi asabiy faoliyatining ikkita turi haqida gapirib, uning qobiliyati - badiiy va aqliy (aqliy) rivojlanishini belgilab beradi.

Birinchi turdagi - badiiy - tasavvurlar ijodiy, yorqin, hissiy. Ikkinchidan, aqliy, vakillik, og'zaki shakllarda kiyingan mavhum.

Tasviriy faoliyat jarayonida, ob'ektlarning shakli, ularning nisbati, rangi, inson ko'rgan narsalarini tahlil qiladi, qiyoslaydi, qiyoslaydi, ya'ni ijodkorlik vaqtida fikrlash jarayoni faollashadi.

Vizual qobiliyatlarni rivojlantirish bosqichlari Bolalardagi qobiliyatlarni aniqlash va ularning to'g'ri rivojlanishi eng muhim pedagogik vazifalardan biridir. Bu bolalarning yoshini, psixofizik rivojlanishini, tarbiyaviy sharoitlarini va boshqa omillarni hisobga olgan holda hal qilinishi kerak. Vizual san'atda bolalarning qobiliyatini rivojlantirish, faqat chizmachilikni o'qituvchi tomonidan muntazam va tizimli ravishda amalga oshirilsa, samarasiz bo'ladi. Aks holda, bu rivojlanish tasodifiy ravishda o'tadi va bolaning ijodiy qobiliyatlari uning bolaligida qolishi mumkin. Vizual san'atda bolalarning qobiliyatini rivojlantirish, faqat chizmachilikni o'qituvchi tomonidan muntazam va tizimli ravishda amalga oshirilsa, samarasiz bo'ladi. Aks holda, bu rivojlanish tasodifiy ravishda o'tadi va bolaning ijodiy qobiliyatlari uning bolaligida qolishi mumkin. Shu bilan birga, bolaning yoshini hisobga olmaslik va shuning uchun 3-4 yoshli boladan murakkab uchastkalarini qurishni talab qilish mumkin emas, hatto o'rganishni boshlash uchun juda erta bo'lsa ham. Uning fikrlash tarzi hali oldiga qo'yilgan darajadagi muammolarni hal etish uchun kerakli darajaga yetib bormagan bo'lsa, katta yoshdagi preschoolerga tegishli treninglar osonlik bilan hal qilinadi.

Biroq, o'sha yoshdagi bolalar rivojlanishning turli bosqichlarida bo'lishi mumkinligi ma'lum. Bu bola tarbiyasi va bolaning umumiy rivojlanishiga bog'liq. O'qituvchi bu haqida unutmaslik kerak, chunki har bir bolaga individual yondashish muvaffaqiyatli tarbiya va ta'lim olishning asosiy shartlaridan biridir. Bolalarning badiiy qobiliyatini rivojlantirishning dastlabki bosqichi - rasm, qalam, loy, kublar, bo'yoqlar va boshqalar - birinchi marta bolaning qo'lga tushgan paytdan boshlab boshlanadi.

Pedagogik adabiyotda bu davr «pre-vizual» deb nomlanadi, chunki mavzu hali ham suratga olinmagan va hatto biror narsani tasvirlash rejasi va istagi yo'q. Bu davr muhim rol o'ynaydi. Bola materiallarning xususiyatlari bilan tanishadi, grafika shakllarini yaratish uchun zarur bo'lgan turli harakatlarni boshqaradi.

Agar material dastlabki 5-6 yoshdan 2-3 yoshgacha bolalarniki bo'lsa, demak, albatta, katta bolalarning fikrlari tezroq bo'ladi, chunki ular atrofida dunyoni bilish uchun ko'proq tajribaga ega. Tasavvur qilish davri bolaning keyingi qobiliyatlarini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ob'ektlarning ongli obrazi paydo bo'lishida qobiliyatlar rivojlanishining grafik davri boshlanadi. Faoliyat ijodiy turadi. Bu erda bolalarni muntazam o'qitish vazifalari belgilanishi mumkin.

Chizilgan, modellashtirilgan ob'ektlarning dastlabki suratlari juda oddiy, ular nafaqat tafsilotlarga ega, balki ba'zi bir asosiy xususiyatlar ham yo'q. Bu esa, yosh bolaning analitik-sintetik fikrlashdan mahrum etishi bilan izohlanadi va natijada vizual tasvirni qayta tiklashning aniqligi, qo'l harakatlarining muvofiqlashtirilishi juda kam rivojlangan va texnik ko'nikmalar mavjud emas.

4-5 yoshdagi bolalar bir vaqtning o'zida rasmda ko'pgina narsalarni tasvirlashni yaxshi ko'rishadi va ularni erning bir burchagiga joylashtirish uchun boshqa ob'ektlar joylashgan (ikkilangan frieze) ikkinchi marta paydo bo'ladi. Bundan tashqari, ular nafaqat ob'ektlarning frizlar tartibini qo'llash bilan cheklanib qolmasdan, balki barglarning barchasida tabiiy tartibga solinishi mumkin, masalan, gullarni yam-yashil rangda yashil qog'ozda tasvirlangan. Kontent uchun osmon va tuproq liniyalari talab qilinmaydi.

5-6 yoshli bola haqiqatni bajaradigan murakkab metodlarni qo'llashni va o'rganishni o'rgata oladi - unga yaqin (pastda), uzoqdan (yuqorida) va ufqqa zamin bilan birlashadigan osmonning bir qismini ko'rsatadigan keng chiziq bilan tasvirlash uchun.

Ob'ektlarning mekansal harakatlarida kuzatiladigan o'zgarishlar bolalar tomonidan berilmaydi, chunki bu murakkab qobiliyatlar mahoratiga bog'liq. Ba'zan ular hayotlarini o'rganib, bu o'zgarishlarni o'z-o'zidan aytishadi. Shunday qilib, masofadagi narsalar kichikroq ko'rinadi. Buning uchun bolalar yoki oddiygina masofaviy ob'ektlar hajmini kamaytirish yoki ingl. Texnikani bilmaslik, qarama-qarshilikni berish, ya'ni boshqa narsalarni ko'rsatish, oldingi o'rinda kichikroq o'lchamlar va yuqorida turgan narsalar - yuqorida va katta miqdordagi chizish. Asta-sekin masofaga (poezdlar tarkibi, avenyuz) kirib kelayotgan bir qator obyektlarni tasvirlashda ular asta-sekin kamayib ketishadi, lekin ularning ob'ektlari bir xil tekis gorizontl chiziqda joylashgan. Ushbu xatolar bolalar uchun tushuntirish juda murakkab vazifa, chunki ufq tushunchalari, yo'qolib qolish nuqtasi, nuqtai nazari va boshqalar kelajakka oid imidj bilan bog'liq bo'lib, bu rivojlanish bosqichida ular uchun mavjud emas. Agar bola ob'ektlarni yo'qotishdan xabardor bo'lsa, u yerni yuqorida va quyida ko'rsatib turadigan joyni kengroq joyda joylashtirishni taklif qilishi mumkin.

Bolalar asarlarida o'ziga xos "rentgen", yoki "shaffof" chizmalar mavjud. Har bir narsani imkoni boricha to'g'ri va to'la ravishda ko'rsatishni istasangiz, u shuningdek ob'ektning ushbu pozitsiyasida ko'rinmaydigan narsalarni ham oladi: uydagi barcha narsalar, avtobusning devorlari orqali odamlar va boshqalar.

Xuddi shu sabab chizilgan boshqa bir xususiyatga - tasvirlanganida mavzu bo'yicha fikrlarning ko'pligi sabab bo'ladi. Ob'ektning ko'zga ko'rinadigan qismlari emas, balki ayni paytda ko'rinmaydigan narsalar ham; ob'ekt paydo bo'lganday tuyuladi, qolgan qismi esa ko'rinadigan qismlarga bo'yalgan: old qismida motorning old qismi avtomatning old qismiga bo'yalgan, poezd tagida esa ikkita temir yo'l chiziqlari chizilgan. Rasmdagi ob'ektlarning surati rang munosabatlarini uzatish qobiliyati bilan bog'liq. Rangni etkazib berish qobiliyatining rivojlanishi, ob'ektning bo'yash bilan bog'liq bo'lishidan qat'i nazar, rangni o'zlashtirish bilan boshlanadi.

Keyinchalik, rang tuyg'usini rivojlanishi bilan, bola odatda rangli ob'ektlar uchun foydalanishni o'rganadi, bu yorqin dekorativ kombinatsiyalardan foydalanib, ba'zan haqiqiylarga mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nurmatova M.SH. Xasanova SH.T. "Rasm buyum yasash va bolalarni tasviriy faolyatga o'rgatish metodikasi". "Cho'lpon", T.: 2010
2. S.F. Abdirasilov "Tasviriy san'at o'qitish metodikasi". T.:2012
3. Sodiqova Sh.A. "Maktabgacha pedagogika". T.:Tafakkur bo'stoni, 2013
4. M.U. Hamidova, F.A. Karimova "Tasviriy faoliyatga o'rgatish maxsus metodikasi" Toshkent-2014y
5. Norboyeva M. "Maktabgacha ta'limda ijodiy faoliyat asoslari" ma'ruzalar matni. Termiz-2018y
6. <http://library.zionet.uz>

